

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В ГОСПОДАРСТВАХ НАСЕЛЕННЯ

Анотація. В статті проаналізовано методичні підходи до оцінки ефективності господарської діяльності господарств населення. Розглянуто недоліки сучасної методики оцінки результатів виробництва сільськогосподарської продукції в селянських домогосподарствах. Обґрунтовано необхідність нових підходів щодо визначення рівня економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в господарствах населення. Запропонована диференційна система показників для оцінки результатів виробничої та господарської діяльності селянських домогосподарств.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, господарства населення, економічна ефективність, методика оцінки.

Annotation. This paper analyzes the methodological approaches to evaluating the effectiveness of economic activities of households. We consider the shortcomings of modern methods of evaluation of agricultural production in peasant households. The need for new approaches to determining the level of economic efficiency of agricultural production farms. The proposed differential metrics for evaluation of production and economic activities of peasant households. The comparative evaluation of characteristic methods of agricultural production indices of the first, second and third levels. The appropriateness of the differential approach to use the proposed indexes.

Keywords: agriculture, farms, economic efficiency, methods of assessment.

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування вітчизняного аграрного сектору характеризується активізацією дрібнотоварного підприємництва, де продукція вирощується як для самозабезпечення, так і з метою подальшої реалізації. На відміну від планової моделі господарювання, нині господарства населення, як визначається дана категорія сільгоспвиробників в державній звітності, активно впливає на формування ринку сільськогосподарської продукції, особливо в овочевому та плодово-ягідному сегментах. Ситуація, що склалася, вимагає нових підходів до аналізу сучасного стану та перспектив подальшого розвитку господарств населення як складової аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень. Необхідно відзначити, що питання розвитку малих форм вітчизняного аграрного підприємництва розглядалися в працях В.К. Збарського, Ю.П.Макаренка, Т.І. Яворської та ін. Проте основний акцент робиться на дослідженні особливостей функціонування фермерських господарств як товарної форми сільськогосподарського виробництва, де оцінка економічної ефективності виробництва сільсько-

господарської продукції може проводитися за загальноприйнятою методикою.

Існуючі методичні підходи оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва в господарствах населення передбачають лише вивчення динаміки показників виробництва продукції, затрат окремих видів ресурсів (матеріальних та земельних), а також їхнє співставлення. Даний підхід є ефективним для господарств товарного спрямування, які вирощують продукцію для подальшої реалізації і основним критерієм ефективності виробництва є співвідношення затрачених ресурсів та отриманого результату у вигляді виручки та прибутку.

Мета статті. В цьому зв'язку метою статті є розробка та обґрунтування нових методів оцінки ефективності функціонування селянських домогосподарств, які мають враховувати не тільки специфіку їхнього функціонування, але й забезпечувати інтеграцію дрібнотоварного аграрного підприємництва і систему аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Оскільки переважна більшість домогосподарств функціонує за іншими принципами, виникає необхідність у розробці нових методичних підходів, що мають враховувати специфіку

функціонування даної категорії сільгоспвиробників, зокрема трудоспоживчий баланс як основний мотиваційний критерій, синусоїдальний характер динаміки розвитку та ін. В той же час необхідно забезпечувати можливість порівняльної оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва в сільгоспідприємствах та господарствах населення. У зв'язку з цим нами пропонується трирівнева система оцінки ефективності функціонування господарств населення.

1. Перший рівень являє собою систему показників, що дозволяють порівняти результати сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення, які здійснюють дрібнотоварний спосіб господарювання.

В основу запропонованої методики оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в господарствах населення було покладено загальну формулу вартості продукції:

$$Q = c+v+m, \quad [1]$$

де

Q - вартість продукції

c - постійний капітал, тобто частина коштів, що перетворюється на засоби виробництва

v - змінний капітал, який приймає вид заробітної плати

m - отриманий прибуток.

Використовуючи дану формулу як методичну базу, ми враховуємо особливості економічної діяльності селянських домогосподарств, зокрема розмір постійного капіталу нами розраховується як сума матеріальних затрат. Приймаючи до уваги той факт, що праця членів домогосподарства не є оплачуваною, нами розраховується умовна заробітна плата, як гіпотетичні грошові надходження, що мають компенсувати затрати робочої сили в домогосподарствах. Даний показник розраховується шляхом помноження обсягу трудових затрат у натуральній формі на вартість 1 людино-години при подинній праці.

Таким чином, показники ефективності сільськогосподарського виробництва в господарствах населення розраховуються за наступними формулами:

$$ВД = В - З_M \quad [2]$$

$$П_y = ВД - З_{пл_y}, \quad [3]$$

де ВД - валовий дохід, В - виручка від реалізації, З_М - матеріальні затрати, П_у - умовний прибуток, З_{пл_у} - умовна заробітна плата. Оскільки діяльність господарств населення визначається не максимізацією прибутку, а трудоспоживчим балансом, тобто співвідношенням затрачених зусиль та загального обсягу отриманого результату, то, на нашу думку, слід приймати до уваги вплив сільськогосподарського виробництва на рівень добробуту родини. З цією метою нами розраховується питома вага виробленої продукції у вартісному виразі в загальній сумі доходів родини. Таким чином досягається адаптація існуючої методики оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва до специфіки функціонування господарств населення.

2. Другий рівень передбачає розрахунок показників, за допомогою яких можливо порівнювати рівень соціально-економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в дрібнотоварному секторі на рівні регіонів та в загальнонаціональному масштабі.

Коефіцієнт продовольчого забезпечення - показник, який відображає вплив домогосподарств на забезпечення добробуту населення.

$$K_{пз} = \frac{\sum V_{Pi} X_{Ci} X_{В_{пгні}}}{\sum C_{Pi} X_{Ci}} \quad [4]$$

де

V_{Pi} - виробництво і-го виду продукції на одну особу

C_i - ціна за одиницю і-го виду продукції

V_{пгні} - відсоток господарств населення у виробництві і-го виду продукції

C_{Pi} - споживання і-го виду продукції на одну особу

Аналізуючи значення коефіцієнту продовольчого забезпечення отримується інформація щодо соціально-економічного значення домогосподарств як складової аграрного підприємництва. Використовуючи запропоновану методику, ми отримуємо можливість не тільки характеризувати рівень ефективності сільгоспвиробництва в домогосподар-

ствах, а й порівнювати показники в масштабі регіону та на загальнонаціональному рівні.

3. Показники третього рівня дозволяють охарактеризувати ефективність функціонування конкретного селянського домогосподарства.

До них ми відносимо зокрема наступні індексні показники.

Індекс загальної господарської ефективності - показник, який відображає результативність виробництва окремого виду продукції в домогосподарствах.

Індекс споживчості - показник, який відображає споживацький характер виробництва продукції для домогосподарства.

Індекс товарності - показник, який відображає товарний напрям у виробництві продукції.

Індекс виробничих витрат - показник, який відображає подальше використання продукції у сільськогосподарському виробництві.

Індекс втрат - показник, який відображає рівень втрат при зберіганні продукції.

Основою оцінки ефективності виробництва сільськогосподарського виробництва в домогосподарствах є балансовий метод, використовуючи який, прирівнюється витратна та дохідна частина в балансі відповідного виду продукції.

$$\begin{aligned} \text{Сумарні надходження} = \\ = D_1 + D_2 + D_3 + D_4 + D_5, \end{aligned} \quad [5]$$

де

D_1 - обсяг запасів на початок року

D_2 - обсяг виробленої сільськогосподарської продукції

D_3 - інші доходи

D_4 - продукція, отримана в рахунок оплати праці та орендних платежів

D_5 - продукція, куплена на ринках та в торгівельній мережі

$$\text{Сумарні витрати} = Z_1 + Z_2 + Z_3 + Z_4 + Z_5 + Z_6 \quad [6]$$

де

Z_1 - обсяг продукції, витраченої та посади та корм

Z_2 - обсяг реалізованої продукції

Z_3 - обсяг витрат на споживання

Z_4 - обсяг втрат

Z_5 - інші витрати

Z_6 - запаси

Для визначення факторів, що впливають на ступінь забезпеченості населення продовольством та загальний рівень добробуту селян застосовується структурний аналіз, використовуючи який визначається характер впливу на загальний обсяг доходів та витрат результатів виробництва продукції, її споживання, та інших напрямів використання на рівні домогосподарства.

За результатами наведених вище розрахунків розраховуються показники, що характеризують сучасний рівень розвитку виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та перспективи розвитку селянських домогосподарств.

Індекс загальної господарської ефективності

$$\begin{aligned} I_{ге} = (Z_2 X_{Ц32} + Z_3 X_{Ц33} + Z_4 X_{Ц34} + Z_5 X_{Ц35} + \\ + Z_6 X_{Ц36} + D_5 X_{ЦД5}) / (D_1 X_{ЦД1} + D_2 X_{ЦД2} + \\ + D_3 X_{ЦД3} + D_4 X_{ЦД4}) \end{aligned} \quad [7]$$

Індекс споживчості

$$I_c = (Z_3 X_{Ц33}) / (D_1 X_{ЦД1} + D_2 X_{ЦД2} + D_3 X_{ЦД3} + D_4 X_{ЦД4}) \quad [8]$$

Індекс товарності

$$I_T = (Z_2 X_{Ц32}) / (D_1 X_{ЦД1} + D_2 X_{ЦД2} + D_3 X_{ЦД3} + D_4 X_{ЦД4}) \quad [9]$$

Індекс виробничих витрат

$$I_{вв} = (Z_1 X_{Ц31}) / (D_1 X_{ЦД1} + D_2 X_{ЦД2} + D_3 X_{ЦД3} + D_4 X_{ЦД4}) \quad [10]$$

Індекс втрат

$$I_v = (Z_4 X_{Ц34}) / (D_1 X_{ЦД1} + D_2 X_{ЦД2} + D_3 X_{ЦД3} + D_4 X_{ЦД4}) \quad [11]$$

За результатами значень розрахованих коефіцієнтів отримується інформація щодо мети та результативності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в домогосподарствах.

Висновки. Таким чином запропоновані методичні можуть бути використані для

оцінки господарської діяльності окремих домогосподарств, їхнього співставлення із результатами сільськогосподарського виробництва в сільгосп підприємствах, а також

для вивчення загальних тенденцій розвитку господарств населення в регіональному та загальнонаціональному масштабах.

Література

1. Збарський В.К. Розвиток малого бізнесу Донеччини./ В.К. Збарський // Економіка АПК. – 2011. - №10. – С.95-98
2. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку/Ю.П. Макаренко. - Дніпропетровськ.: Січ, 2012. - 680с.
3. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток сільського господарства (науково-методичне забезпечення)/ В.Я.Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. - №7. – С.42-54.
4. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: Избранные труды / [редкол.сер.: Л. И. Абалкин (пред.) и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 492 с. – (Экон.наследие).
5. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 386с.